

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 380

Unia Europejska w 10 lat po największym rozszerzeniu

Redaktorzy naukowi
Ewa Pancer-Cybulska
Ewa Szostak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redaktor Wydawnictwa: Teresa Zielińska
Redaktor techniczny i korektor: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-439-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Procesy rozwojowe krajów i regionów Europy – konwergencja czy dywergencja?

Jan Borowiec: Konwergencja regionalna w Unii Europejskiej.....	15
Leszek Cybulski: Dywergencja rozwoju regionalnego w krajach UE po 2000 roku a polityka spójności.....	26
Zofia Hasińska: Regionalne zróżnicowanie zmian zatrudnienia w Polsce w okresie integracji europejskiej	39
Jarosław M. Nazarczuk: Kryzys gospodarczy a zróżnicowanie regionalne w UE.....	50
Pasquale Tridico: Ten years after the accession of Central and Eastern Europe countries in the EU: evaluation in comparison to the transition in former Soviet Republic.....	60
Zhanna Tsaurkubule, Alevtina Vishnevskaja: Some aspects of economic development of the Latvian market during 10 years of its membership in the European Union.....	82
Dilara Usmanova: Enhancement of the methodological and systematic founda- tion for monitoring socio-economic developments in Latvian regions..	94
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Zmiany poziomu rozwoju społecz- no-ekonomicznego powiatów w Polsce a pozyskiwanie środków z UE....	102

Część 2. Polityka spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej jako narzędzie rozwoju Unii Europejskiej

Wojciech Bożek: Znaczenie i wysokość środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej jako kategorii środków publicznych.....	117
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Polityka spójności UE a obszary funkcyjnal- ne centrów regionalnych w Polsce.....	127
Natalia Konopińska: Polityka spójności a obszary górskie na przykładzie programu „Alpine Space”.....	139
Joanna Kudelko: Nowy model europejskiej polityki spójności i jego możli- we konsekwencje dla rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce.....	150
Marek Pieniążek, Dominika Rogalińska: Statystyka publiczna w procesie monitorowania wymiaru terytorialnego polityki spójności	158

Magdalena Pronobis: Fundusze strukturalne w roli kapitału wysokiego ryzyka: skala i przesłanki interwencji.....	166
--	-----

Część 3. Beneficjenci polityki spójności

Adam A. Ambroziak: Prawne i ekonomiczne aspekty pomocy regionalnej w Polsce po akcesji do UE.....	177
Maria Bucka: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w okresie realizacji polityki spójności w 2007-2013	189
Barbara Kryk: Rozwój przedsiębiorczości kobiet w Polsce jako wyraz realizacji unijnej polityki równości	197
Paweł Mańczyk: Opodatkowanie pomocy finansowej z Funduszu Spójności	207
Beata Skubiak: Czy fundusze strukturalne rozwijają województwo zachodniopomorskie?.....	215
Justyna Socińska: Rola i znaczenie Programu Leader w rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013 na przykładzie województwa opolskiego ..	225
Piotr Szamrowski, Adam Pawlewicz: Praktyczne aspekty wdrażania podejścia Leader na przykładzie Lokalnych Grup Działania i Lokalnych Grup Rybackich funkcjonujących w województwie warmińsko-mazurskim.....	233
Katarzyna Tracz-Krupa: Analiza wpływu Europejskiego Funduszu Społecznego na rozwój zasobów ludzkich w Polsce	245
Anna Tutak: Zmiany w podejściu do świadczenia usług szkoleniowych w ramach EFS w latach 2004-2013	256
Magdalena Wojarska, Izabela Zabielska: Samorząd lokalny jako beneficjent funduszy unijnych (na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego)	266

Część 4. Wiedza i innowacje a polityka spójności Unii Europejskiej

Małgorzata Dziembala: Wspieranie inteligentnych specjalizacji regionów w Unii Europejskiej w warunkach globalizacji	279
Dorota Kwiatkowska-Ciotucha: Programy rozwojowe uczelni szansą wzbogacenia oferty i podniesienia jakości kształcenia w polskich szkołach wyższych	289
Dorota Murzyn: Innowacyjność w polityce spójności Unii Europejskiej.....	301
Aleksandra Nowakowska: Inteligentne specjalizacje regionalne – nowa idea i wyzwanie dla polityki regionalnej	310
Agata Surówka: Innowacyjność województw Polski Wschodniej na tle kraju	319

Nataliya Tyuleneva, Anastasia Lisnyak: Social and economic development of regions based on cluster programs: European and Russian experience .	327
Monika Zadrożniak: Wyrównywanie szans edukacyjnych w ramach polityki spójności jako kierunek poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce	334

Część 5. Problemy rozwoju regionalnego

Bernadeta Baran: Terytorialne odniesienie działań rozwojowych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego	345
Aranka Ignasiak-Szulc, Ireneusz Jaźwiński: Pozycja ustrojowa samorządu województwa w kontekście jego roli w polityce rozwoju w Polsce	356
Łukasz Olipra: Dostępność usług transportu lotniczego jako czynnik lokalizacji inwestycji zagranicznych na Dolnym Śląsku.....	368
Ewa Pancer-Cybulska: Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT) w pakiecie legislacyjnym na okres programowania 2014-2020	383
Ewa Szostak: Umowa Partnerstwa a Regionalny Program Operacyjny dla Dolnego Śląska na lata 2014-2020	394
Paweł Wacek: Rozwój gospodarczy a systemy transportowe regionów Polski.....	406
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Wybrane aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego województwa dolnośląskiego po wejściu do Unii Europejskiej.....	416

Część 6. Rozwój społeczno-gospodarczy w Europie i problemy integracji

Iwo Augustyński: Struktura zadłużenia firm polskich na tle wybranych krajów europejskich na tle kryzysu z 2008 roku	429
Tetiana Girchenko: Formation of competitiveness of Ukrainian banks under the influence of foreign capital	443
Zbigniew Jurczyk, Barbara Majewska-Jurczyk: Model ochrony konsumentów w Unii Europejskiej	453
Danuta Kabat-Rudnicka: Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego RP w kluczowych kwestiach integracji europejskiej. Uwagi na marginesie polskiego członkostwa w Unii Europejskiej	465
Lidia Kłos: Rzeczowy wymiar polityki spójności w rozwoju branży wodno-kanalizacyjnej w Polsce	472
Zbigniew Mikołajewicz: Bezpieczeństwo energetyczne w polityce spójności Unii Europejskiej	481

Danuta Milaszewicz: Jakość rządzenia a rozwój społeczno-gospodarczy w krajach UE	491
Anna Nowak, Katarzyna Domańska: Konkurencyjność rolnictwa Polski Wschodniej w aspekcie zrównoważonego rozwoju.....	501
Zhanna Tsaurkubule: Improving social policy of Latvia as a factor of sustainable development of the state.....	510
Grażyna Węgrzyn: Zmiany strukturalne na rynku pracy – modernizacja czy stagnacja?	525

Summaries

Jan Borowiec: Regional convergence in the European Union	25
Leszek Cybulski: Divergence of regional development in the EU after 2000 and Cohesion Policy.....	38
Zofia Hasińska: Regional differentiation of changes in employment in Poland in the period of EU integration.....	49
Jarosław M. Nazarczuk: Economic crisis and regional inequalities in the European Union.....	59
Pasquale Tridico: Dziesięć lat po przystąpieniu krajów centralnej i wschodniej Europy do Unii Europejskiej: porównanie z przemianami w byłym Związku Radzieckim	81
Zhanna Tsaurkubule, Alevtina Vishnevskaja: Wybrane aspekty rozwoju ekonomicznego rynku Łotwy w ciągu dziesięciu lat jej członkostwa w Unii Europejskiej.....	93
Dilara Usmanova: Udoskonalanie metodologicznej i systematycznej organizacji monitorowania rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów łotewskich.....	101
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Districts changes in the socio-economic development level in Poland and obtaining EU funds.....	113
Wojciech Bożek: Significance and amount of funds from the budget of the European Union as a category of public resources.....	126
Krystian Heffner, Piotr Gibas: EU cohesion policy and functional areas of regional centres in Poland	135
Natalia Konopińska: “Alpine Space Programme” as an example of implementation of cohesion policy in mountain areas	149
Joanna Kudelko: New model of the European cohesion policy and its implications for social and economic development in Poland.....	157
Marek Pieniążek, Dominika Rogalińska: Public statistics in the process of monitoring of territorial dimension of cohesion policy.....	165
Magdalena Pronobis: Structural funds as venture capital: scale and conditions for intervention.....	174

Adam A. Ambroziak: Legal and economic aspects of regional state aid in Poland after the accession to the EU	188
Maria Bucka: Development of small and medium-sized enterprises during the implementation of cohesion policy in 2007-2013	196
Barbara Kryk: Development of women's entrepreneurship in Poland as a form of EU policy implementation of gender equality and employment ...	206
Paweł Mańczyk: Taxation of the financial assistance from the Cohesion Fund	214
Beata Skubiak: Do the structural funds develop Western Pomerania?	224
Justyna Socińska: Role and importance of Leader in the development of rural areas in 2007-2013 on the example of the Opole Voivodeship	232
Piotr Szamrowski, Adam Pawlewicz: The practical aspects of the implementation of the LEADER approach on the example of the LAGs and Fisheries Local Action Groups operating in the Warmia and Mazury Voivodeship	243
Katarzyna Tracz-Krupa: Analysis of the European Social Fund impact on the human resource development in Poland	255
Anna Tutak: Changes in approach to training programs conducted under Europejski Fundusz Społeczny fund in years 2004-2013	264
Magdalena Wojarska, Izabela Zabielska: Local government as a beneficiary of EU funds (on the example of the municipalities of the Warmia and Mazury Voivodeship)	275
Małgorzata Dziembala: Supporting of smart specialization of regions in the European Union in a globalized market	288
Dorota Kwiatkowska-Ciotucha: Development programs of universities as an opportunity for developing educational offer and improving the quality of teaching at Polish universities	300
Dorota Murzyn: Innovativeness in EU cohesion policy	309
Aleksandra Nowakowska: Regional smart specializations – a new idea and a challenge for regional policy	318
Agata Surówka: Innovativeness of Eastern Poland voivodeships compared with other regions	326
Nataliya Tyuleneva, Anastasia Lisnyak: Rozwój społeczno-gospodarczy regionów na podstawie programów klastrowych: doświadczenia Unii Europejskiej i Rosji	333
Monika Zadrożniak: Equalization of educational opportunities within the framework of cohesion policy as a way to improve the quality of life for residents of rural areas in Poland	342
Bernadeta Baran: Territorial dimension in the development strategy for the Lower Silesian Voivodeship	355

Aranka Ignasiak-Szulc, Ireneusz Jaźwiński: Legal status of voivodeship self-government in the context of its role in the development policy in Poland	367
Lukasz Olipra: Accessibility of the air transport services as a determinant of foreign investments location in Lower Silesia.....	381
Ewa Pancer-Cybulska: European Groupings of Territorial Cooperation (EGTC) in the legislative package for the 2014-2020 programming period.....	393
Ewa Szostak: Partnership Agreement and Regional Operational Program for Lower Silesia for the years 2014-2020.....	405
Paweł Wacek: Economic development and Polish transportation systems.....	415
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Selected aspects of socio-economic and spatial development of Lower Silesian voivodeship after joining the European Union	426
Iwo Augustyński: Comparison of the debt structure of Polish companies with selected EU member countries against the background of the financial crisis from 2008.....	442
Tetiana Girchenko: Kształtowanie się konkurencyjności banków ukraińskich pod wpływem obcego kapitału.....	452
Zbigniew Jurczyk, Barbara Majewska-Jurczyk: Model of consumer protection in the European Union.....	464
Danuta Kabat-Rudnicka: Polish Constitutional Court's jurisdiction on the key issues of the European integration. Remarks on Poland's membership in the European Union.....	471
Lidia Kłos: Material dimension of cohesion policy in the development of the water-sewage industry in Poland.....	480
Zbigniew Mikołajewicz: Energy security in the cohesion policy of the European Union.....	490
Danuta Miłaszewicz: Governance quality vs. socio-economic development in the European Union.....	500
Anna Nowak, Katarzyna Domańska: Sustainable development approach in agriculture competitiveness of Eastern Poland	509
Zhanna Tsaurkubule: Poprawa polityki społecznej Łotwy jako czynnik zrównoważonego rozwoju państwa.....	524
Grażyna Węgrzyn: Structural changes in the labour market – modernisation or stagnation?.....	534

Piotr Szamrowski, Adam Pawlewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PRAKTYCZNE ASPEKTY WDRAŻANIA PODEJŚCIA LEADER NA PRZYKŁADZIE LOKALNYCH GRUP DZIAŁANIA I LOKALNYCH GRUP RYBACKICH FUNKCJONUJĄCYCH W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu było przedstawienie roli, jaką odgrywają Lokalne Grupy Działania oraz Lokalne Grupy Rybackie we wdrażaniu podejścia LEADER. Podejście LEADER polega na powierzeniu oddolnie tworzonemu partnerstwu – lokalnym grupom działania – opracowania i bezpośredniego wdrażania lokalnych strategii rozwoju (LSR). Podstawowe cechy podejścia LEADER to: lokalne strategie rozwoju dla danego obszaru, lokalne partnerstwo publiczno-prywatne, oddolne podejście, zintegrowane podejście, innowacyjność, tworzenie sieci partnerstw lokalnych, współpraca. W artykule krótko przedstawiono praktyczne aspekty wdrażania podejścia LEADER w obecnym okresie jego funkcjonowania oraz ukazano perspektywy jego rozwoju na lata 2014-2020. Wnioski sformułowano na podstawie badań ankietowych Lokalnych Grup Działania (LGD) i Lokalnych Grup Rybackich (LGR) funkcjonujących na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Zastosowany w ramach badania zestaw metod badawczych miał charakter komplementarny. Wykorzystano badania typu *desk research*, ankiety e-mailowe wysyłane do wszystkich LGR i LGD funkcjonujących w województwie, badania ilościowe z użyciem kwestionariusza internetowego, wywiady przeprowadzone na miejscu w biurach LGR i LGD w województwie, wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zaangażowanych w zarządzanie osi 4 programu i jej wdrażanie.

Słowa kluczowe: Lokalne Grupy Działania (LGD), Lokalne Grupy Rybackie (LGR), Lokalna Strategia Rozwoju (LSR), Lokalna Strategia Rozwoju Obszarów Rybackich (LSROR), LEADER.

DOI: 10.15611/pn.2015.380.21

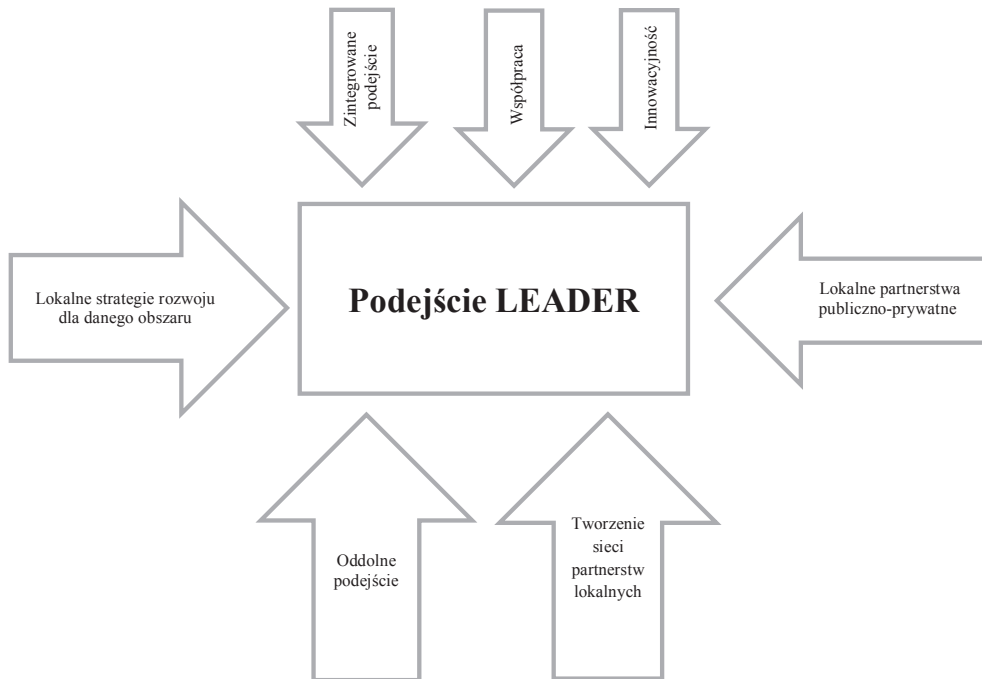
1. Wstęp

Kryzys, jaki pod koniec lat 80. XX wieku dotknął Wspólną Politykę Rolną (WPR), spowodował konieczność przeprowadzenia gruntownych reform, w wyniku których do życia powołano program LEADER (skrót od fr. *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*, co przetłumaczyć można jako „powiązania po-

między działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich”) oznaczający nową filozofię rozwoju obszarów wiejskich. Zapoczątkowany on został w 1991 r. jeszcze przez Europejską Wspólnotę Gospodarczą i jego sukces spowodował, że uruchomiono trzy następujące po sobie edycje tego programu: LEADER I (1991-1993), LEADER II (1994-1999) i LEADER+ (2000-2006). W latach 2007-2013 LEADER został włączony do głównego nurtu polityki UE w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Podejście LEADER polega na powierzeniu oddolnie tworzonym partnerstwom – lokalnym grupom działania – opracowania i bezpośredniego wdrażania lokalnych strategii rozwoju (LSR). Podejście LEADER pozwala na wzmocnienie samorządności, formułowanie potrzeb i celów rozwoju poprzez odwołanie się do miejscowych warunków oraz powierzenie organizacjom o charakterze pozarządowym wdrażania przygotowanych strategii. Leader daje również możliwość współpracy (także międzynarodowej) pomiędzy LGD oraz tworzenia sieci partnerstw lokalnych celem poprawy efektywności podejmowanych działań, m.in. przez upowszechnienie rozwiązań innowacyjnych. Podejście LEADER w Polsce wdrażane jest poprzez dwa programy operacyjne, tj. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Program Operacyjny „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” [Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2008a, 2008b]. Oś LEADER wdrażana w ramach tego pierwszego programu jest partnerskim podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, realizowanym przez lokalne grupy działania (LGD), polegającym na opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju (LSR) oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe, historyczne itp. oraz wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. W podobny sposób wdrażane jest podejście LEADER w przypadku Programu Operacyjnego „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. Także tutaj realizacja programu ma przyczynić się do aktywizacji społeczności obszarów zależnych od rybactwa, głównie poprzez wdrażanie lokalnych inicjatyw. Także tutaj dużą rolę przypisuje się Lokalnym Grupom Rybackim (LGR), stowarzyszeniom opartym na partnerstwie trójsektorowym, działającym zgodnie z podejściem LEADER. Ich funkcjonowanie opiera się na oddolnym opracowaniu lokalnej strategii rozwoju obszarów rybackich oraz realizacji wynikających z niej projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego. Co istotne, projekty zarówno w przypadku lokalnych grup działania, jak i lokalnych grup rybackich wybierane są samodzielnie, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

Należy wyraźnie podkreślić, że podejście LEADER różni się od innych, bardziej tradycyjnych środków polityki wiejskiej tym, że wskazuje ono, „w jaki sposób” działać, a nie „co” należy zrobić. Charakteryzuje je siedem kluczowych cech [Dmitruk 2007]. Zostały one przedstawione na rysunku 1 i co bardzo istotne, należy je traktować łącznie jako zestaw narzędzi służący realizacji konkretnych celów.

W okresie wdrażania programu poszczególne cechy uzupełniają się i współdziałają z innymi, co pozwala na efektywny rozwój obszarów wiejskich i poprawę jego zdolności do rozwiązywania własnych problemów. Co ważne, oddolny charakter podejścia doskonale wpisuje się w koncepcję tzw. teorii regionalnego rozwoju endogenicznego, która na przestrzeni ostatnich lat wyraźnie dominuje w próbach wyjaśniania zjawisk związanych z rozwojem regionalnym i lokalnym.

Rys. 1. Kluczowe elementy podejścia LEADER

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Dmitruk 2007].

W niniejszym artykule główną uwagę skupiono na wdrażaniu w Polsce podejścia LEADER. Krótko przedstawiono poziom realizacji programu w obecnym okresie funkcjonowania oraz ukazano perspektywy jego rozwoju na lata 2014-2020. Wnioski sformułowano na podstawie badań ankietowych LGD i LGR funkcjonujących na terenie województwa warmińsko-mazurskiego (badania przeprowadzono w I kwartale 2014 r.). Zastosowany w ramach badania zestaw metod badawczych miał charakter komplementarny. Wykorzystano badania typu desk research, ankiety e-mailowe wysyłane do wszystkich LGR i LGD funkcjonujących w województwie, badania ilościowe z użyciem kwestionariusza internetowego, wywiady przeprowadzone na miejscu w biurach LGR i LGD w województwie (z dyrektorami biura i osobami odpowiedzialnymi za promocję programu), wywiady pogłębione z przed-

stawicielami instytucji zaangażowanych w zarządzanie osią 4 programu i jej wdrażanie. Pozyskano w ten sposób dane na temat zakresu działalności LGD i LGR na rzecz rozwoju lokalnego, opinii dotyczących zdolności poszczególnych instrumentów wsparcia do tworzenia kapitału społecznego na wsi i budowania sieci współpracy z innymi podmiotami życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym oraz barier formalnoprawnych w realizacji zaplanowanych działań.

2. Wyniki badań

W badaniach główną uwagę skupiono na analizie sposobu funkcjonowania lokalnych grup działania i lokalnych grup rybackich i wdrażania przez nie lokalnych strategii rozwoju. Oba rodzaje grup traktować należy jako model zarządzania rozwojem lokalnym na obszarach wiejskich i obszarach zależnych od rybactwa w ramach PROW 2007-2013 oraz Programu Operacyjnego „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013” zgodnie z siedmioma przytoczonymi wyżej zasadami podejścia LEADER. Jednym z wielu pytań badawczych, na które starano się uzyskać odpowiedź, było to związane z ustaleniem stopnia, w jakim LGD realizują główne założenia podejścia LEADER. Od początku swojego istnienia Program Operacyjny „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013” oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w ramach którego wdrażane jest podejście LEADER, cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem. Przykładowo: zakładany w tym pierwszym programie operacyjnym cel na rok 2013 został osiągnięty w 87% już po I konkursie na wybór LGR, czyli w 2010 r. Rozstrzygnięcie II konkursu, czyli wybór kolejnych 22 LGR, spowodowało przekroczenie zakładanego dla Polski celu aż o 18 podmiotów. W ramach I i II konkursu ogłoszonego przez MRiRW zostało wybranych 48 LGR działających na terenie każdego z 16 województw. Tym samym Polska posiada największą liczbę funkcjonujących lokalnych grup rybackich (druga na tej liście Łotwa ma obecnie 24 grupy, Niemcy i Hiszpania odpowiednio 23 i 22 grupy). Ogólna powierzchnia obszaru LSROR wybranych grup wynosi 70,5 tys. km² (22,56% obszaru kraju!), a łączna liczba ludności objętej LSROR wynosi 3,5 mln osób (9,37% ludności kraju). Średnio analizowane LGR obejmują swoim obszarem 8 gmin i 75 tys. mieszkańców z budżetem w kwocie 27 mln zł. Równie duże zainteresowanie budziło podejście LEADER realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. W Polsce o dofinansowanie ubiegać się mogły LGD działające na podstawie wcześniej wybranej formy prawnej (po zmianach dotyczących struktur), a nowo utworzone grupy mogły działać w formie stowarzyszenia specjalnego¹. Na 338 LGD działających w kra-

¹ Stowarzyszenie, co do którego nie obowiązują wybrane przepisy ustawy o stowarzyszeniach, o których mowa w Ustawie z dnia 7 marca 2007 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, DzU 2007, nr 64, poz. 427.

ju w ramach PROW 2007-2013 310 (tj. 91,7%) działa w formie stowarzyszenia specjalnego, 21 (tj. 6,2%) w formie fundacji i 7 (tj. 2,1%) w formie związków i stowarzyszeń. W województwie warmińsko-mazurskim na 14 działających LGD 11 (tj. 79%) przyjęło formę stowarzyszenia specjalnego, 2 (tj. 14%) to związki w formie stowarzyszeń, a 1 funkcjonuje w formie fundacji (7%).

Program LEADER w Polsce na lata 2007-2013 został zaprojektowany w ramach osi 4 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Na jego wsparcie ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich zaplanowano kwotę 789 mln euro. Podstawowym celem PROW na lata 2007-2013, jak również innych krajowych i europejskich dokumentów strategicznych, jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Powyższy cel jest realizowany m.in. w ramach czterech osi: 1) Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego, 2) Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich, 3) Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, 4) LEADER. Oś 4 LEADER jest podejściem wielosektorowym, umożliwiającym realizowanie i wdrażanie celów działania osi 3, tj. Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, poprzez następujące działania: wdrażanie lokalnych strategii rozwoju, wdrażanie projektów współpracy, funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja. Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” przewiduje przyznawanie pomocy zarówno na operacje działań osi 3 („Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” i „Odnowa i rozwój wsi”) na zasadach określonych w rozporządzeniach do tych działań, jak i na operacje, które nie kwalifikują się do przyznania pomocy w ramach działań osi 3, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów tejsze osi. Wnioski aplikacyjne składane w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” dotyczyć więc mogą:

- różnicowania w kierunku działalności nierolniczej;
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw;
- odnowy i rozwoju wsi;
- „małych projektów” (nie kwalifikują się one do przyznania pomocy w ramach działań osi 3, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów osi 3).

Z kolei w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” pierwsze trzy osie dotyczą działań sektorowych w dziale rybackim. Priorytetowa oś 4 ma wymiar terytorialny i uzupełnia działania sektorowe, zgodnie z podejściem LEADER. Wsparcie finansowe w ramach osi 4 obejmuje działania związane ze wzmocnieniem konkurencyjności i utrzymania atrakcyjności obszarów zależnych od rybactwa, z restrukturyzacją i reorientacją działalności gospodarczej, z dywersyfikacją zatrudnienia osób mających pracę związaną z sektorem rybactwa oraz z rozwojem usług na rzecz społeczności zamieszkującej obszary zależne od rybactwa, a także z ochroną środowiska i dziedzictwa przyrodniczego na obszarach zależnych od rybactwa w celu utrzymania jego atrakcyjności, jak również z przywracaniem potencjału produk-

cyjnego sektora rybactwa. W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują cztery Lokalne Grupy Rybackie, które otrzymały dofinansowanie na realizację Lokalnych Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich.

Na podstawie uzyskanych rezultatów badań należy wyraźnie podkreślić, iż wśród przedstawicieli LGD, jak i LGR powszechne jest przekonanie, że zasady, na których opiera się program LEADER, są prawidłowe, właściwe i potrzebne. Sformułowane poniżej wnioski do poszczególnych zasad mają zatem charakter poprawiający ich funkcjonowanie w przyszłym okresie programowania (lata 2014-2020) i nie mają na celu podważania samej idei. Pierwszą i niezwykle istotną zasadą podejścia LEADER jest oddolność działań. W aspekcie praktycznym umożliwia ona realizację zadań dostosowanych do potrzeb lokalnych, z kolei w aspekcie społecznym wpływa pozytywnie na samoocenę małych społeczności, które z kolei mogą mieć wpływ na własne życie i otoczenie, co w ostatecznym rozrachunku daje większe poczucie własnej wartości, odgrywa więc podstawową rolę w tworzeniu kapitału społecznego. Idea programu LEADER opiera się bowiem na paradygmacie kapitału społecznego, a głównym celem wdrożenia idei partnerstwa podmiotów i osób reprezentujących trzy sektory (społeczny, publiczny i gospodarczy) jest działalność na rzecz jego wzmocnienia na obszarach wiejskich i zależnych od rybactwa. Słabością tak sformułowanego celu jest niejednoznaczna definicja kapitału społecznego, która wciąż pozostaje przedmiotem dyskusji w środowisku naukowym. Zgodnie z najczęściej cytowaną definicją Putnama [2008] kapitał społeczny oznacza ogół norm, sieci wzajemnego zaufania, lojalności, poziomych sieci zależności w danej grupie społecznej. Znany kontynuatorem tej szkoły definiowania kapitału społecznego jest Francis Fukuyama, według którego w odniesieniu do społeczeństwa kapitał społeczny oznacza umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji własnych interesów [Fukuyama 1997]. Warto podkreślić, że w tym paradygmacie kapitał społeczny jest niezbędnym elementem społeczeństwa obywatelskiego. Pojęcie kapitału społecznego po spopularyzowaniu go przez Putnama stało się częstym elementem studiów nad pozaekonomicznymi źródłami i uwarunkowaniami rozwoju gospodarczego. Pomimo trudności z definiowaniem tego zjawiska wnioski z badań nad jego charakterem, jego powiązaniem z ogólnym rozwojem społeczno-gospodarczym uzasadniają potrzebę dogłębnej analizy jego roli. Uzyskane wyniki badań wyraźnie wskazują, że zasada oddolności powinna być zdecydowanie utrzymana nawet w sytuacji, w której wiążą się z nią istotne problemy realizacyjne, dotyczące przede wszystkim powierzchowności tego podejścia wyrażonej już na etapie sporządzania zarówno lokalnych strategii rozwoju (LSR), jak i lokalnych strategii rozwoju obszarów zależnych od rybactwa (LSROR). Przykładowo: środki finansowe, jakimi dysponują LGD na wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju, skierowane są na cztery grupy przedsięwzięć, tj.: różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, odnowa i rozwój wsi oraz małe projekty. Przyjmuje się, że udział środków finansowych na wyżej wymienione działania nie może być mniejszy niż 10% łącznej kwo-

ty przeznaczonych na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Podział tych środków w LGD w województwie warmińsko-mazurskim wyraźnie pokazuje, że preferowane są działania związane z odnową i rozwojem wsi oraz małe projekty (udział odpowiednio 48,2% i 31,5%). Środki finansowe przeznaczone na pozostałe 2 działania tylko nieznacznie przekraczają ustawowe 10% i w żadnej LGD nie wyniosły więcej niż 20%. Oznacza to istotne dysproporcje w roli, jaką odgrywają poszczególne sektory we wdrażaniu LSR, ponieważ w przedsięwzięciach związanych z odnową i rozwojem wsi w ponad 90% przypadków wnioskodawcą był samorząd gminny. W przypadku małych projektów wnioskodawcą też najczęściej był samorząd gminy bądź jego jednostki, jednakże dominacja tego sektora nie była już tak wyraźna. Niepokoi zwłaszcza mały udział sektora gospodarczego we wdrażaniu LSR. Sektor ten jest wyraźnie zdominowany przez sektory publiczny i społeczny, co oznacza, że dysponuje tylko niewielką częścią środków przeznaczonych na realizację strategii.

Z podobną sytuacją, choć na nieco mniejszą skalę, mamy do czynienia w przypadku Lokalnych Grup Rybackich. Taka sytuacja może budzić duży niepokój, gdyż oznacza, że zarówno w LGD, jak i w nieco mniejszym stopniu w LGR (mniejsze uzależnienie od sektora publicznego może wynikać z narzuconych przez rozporządzenia maksymalnym udziale samorządu we wdrażaniu strategii oraz faktu, że w kompetencje drugim i trzecim mogą jedynie partycypować sektory społeczny i gospodarczy) uzależnienie od samorządów powoduje, że cele strategiczne opracowywane są tak, by były realizowane cele samorządów, a nie cele wynikające z analiz i konsultacji z mieszkańcami. Oba typy organizacji zamieniają się po prostu w gminne narzędzie do pozyskiwania dodatkowych środków na realizację zadań własnych. Spełniają one formalnie wszystkie wymogi programu, ale osiągnięte jest to dyskusyjnymi metodami, poprzez nakłanianie przedstawicieli sektorów społecznego i gospodarczego do partycypacji w programie. Nakłanianie to sprowadza się jedynie do czysto „papierowego” uczestnictwa, a dokumenty strategiczne tworzone są przez gminę – niejako dla urzędu, a nie dla mieszkańców. Już pomijając fakt, że uzależnienie od samorządów powoduje, że w wielu LGD i LGR zatrudniane mogą być osoby wskazane przez wójtów i burmistrzów, nie zawsze odpowiednio merytorycznie przygotowane. Wszystko to sprawia, że zniekształceniu ulega definicja Putnama w zakresie tworzenia kapitału społecznego i oznacza jego mniejszą efektywność. LGD i LGR zdominowane przez jeden sektor skutkują mniejszą aktywnością mieszkańców (co przekłada się na małą liczbę wniosków) i zagrażają osiągnięciu założonych wskaźników. Trzeba bowiem pamiętać, że budowa kapitału społecznego przyczynia się do tworzenia swoistej infrastruktury relacji społecznych, które poprzez aktywny wkład członków mieszkańców danego terenu w proces planowania i wdrażania strategii rozwojowych z jednej strony przyczyniają się do lepszej identyfikacji potrzeb, a z drugiej strony wpływają na lepsze sprawowanie władzy (*governance*). Wiąże się to również z pojęciem rządzenia wielopoziomowego (*multilevel governance*), które obejmuje współpracę pomiędzy wszystkim członkami

życia społeczno-gospodarczego na poszczególnych szczeblach podziału administracyjnego.

Oparcie podejścia LEADER m.in. na jego oddolnym charakterze zgodnie z teorią rozwoju endogenicznego [Stackelberg, Hahne 1998] i położenie nacisku na występowanie i wagę inicjatyw wychodzących od społeczności lokalnych, które to społeczności przyczyniają się do wykorzystywania miejscowych zasobów, oznacza, że zarówno LSR, jak i LSROR tworzone są przez same społeczności lokalne, które odgrywają istotną rolę w ich wdrażaniu. W rzeczywistości jednak bardzo trudno mówić o oddolności podejścia, skoro procedury, koszty kwalifikowane, schematy, których dotyczą projekty, określone są przez ministerstwo, a ostateczne decyzje o przyznaniu wsparcia podejmuje władze na szczeblu regionalnym. Przykładowo: wnioski dotyczące małych projektów i odnowy wsi oceniane są przez urzędy marszałkowskie, natomiast projekty dotyczące różnicowania w kierunku działalności nierolniczej i tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw – przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W przeprowadzonych badaniach przedstawiciele wszystkich LGD wskazywali, że jest to jedna z najistotniejszych barier we wdrażaniu podejścia LEADER. Po pierwsze, oznacza niepotrzebne przedłużanie procedury wniosków, a po drugie, nadmierną biurokrację, która zniechęca zwłaszcza sektory gospodarczy i społeczny. Z taką sytuacją radzi sobie jedynie sektor publiczny, mający znacznie większe doświadczenie w sprawnym poruszaniu się w „meandrach” biurokracji. Ponadto sektory gospodarczy i społeczny zniechęciły się poprzez liczne błędy interpretacyjne. Na koniec warto jeszcze dodać, zgodnie z opiniami wyrażonymi przez przedstawicieli obu typów organizacji, brak zaufania do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz urzędów marszałkowskich, co ma destrukcyjny wpływ na realizację oddolnego podejścia i budowę efektywnego kapitału społecznego opartego na trzech sektorach. Wydaje się, że w przyszłym okresie programowania potrzebna jest większa autonomia Lokalnych Grup Działania i Rybackich, tak by za program odpowiedzialna była jedna instytucja dysponująca adekwatnym w stosunku do potrzeb kapitałem.

Kolejnym elementem składającym się na podejście LEADER jest wymiar terytorialny (lokalne strategie rozwoju dla danego obszaru), związany z tworzeniem LGD i LGR na obszarach mających spójny charakter (geograficzny, kulturowy, gospodarczy lub zależny od sektora rybackiego w przypadku LGR). Sposób ustalania budżetu w obu typach grup, uzależniony w dużej mierze od liczby mieszkańców zamieszkujących dany obszar, oznaczać może utratę lokalnego charakteru przez LGD i LGR, które mogą być zbyt duże obszarowo i ludnościowo. Ponadto sposób ustalania budżetu w LGR i LGD powoduje, że mamy do czynienia z pewną nietypową sytuacją, nawet bowiem LGR Pojezierze Olsztyńskie z najniższym budżetem ma do dyspozycji więcej środków finansowych niż działająca w regionie Warmii i Mazur najbogatsza Lokalna Grupa Działania „Brama Mazurskiej Krainy” z budżetem nieznacznie przekraczającym 15 mln zł. Tymczasem w przypadku Lokalnych Grup Rybackich podkreśla się ich komplementarność w stosunku do Lokal-

nych Grup Działania i wyraźne ukierunkowanie na działania skierowane na sektor rybacki, jednocześnie pozostawia się im do dyspozycji większe środki finansowe niż w przypadku lokalnych grup działania, które zajmują się wspieraniem rozwoju całości obszarów wiejskich, bez faworyzowania poszczególnych sektorów, tak jak ma to miejsce w przypadku LGR. Proporcje w środkach finansowych przyznane dla tych dwóch grup są więc dość istotnie zniekształcone. Sposób finansowania lokalnych grup rybackich wymaga zatem w nowym okresie programowania istotnych zmian, zwłaszcza tam, gdzie grupy te funkcjonują na obszarach pokrywających się z obszarem lokalnych grup działania. W województwie warmińsko-mazurskim sytuacja taka ma miejsce w dwóch przypadkach. Przykładowo: jeśli we wszystkich czterech działających w regionie LGR środki finansowe na ich funkcjonowanie oraz nabywanie umiejętności i aktywizację lokalnych społeczności sięgają maksymalnego pułapu wynoszącego 10%, to w przypadku np. Lokalnej Grupy Rybackiej Mazurskie Morze kwotowo na to działanie przeznaczono aż 3 621 649,63 zł. Jeżeli teraz, zgodnie z oddolnym podejściem LEADER, funkcjonująca na dokładnie tym samym obszarze Lokalna Grupa Działania na to samo działanie („funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja”) ma budżet trzykrotnie niższy, to nasuwa się pytanie, czy taki podział środków finansowych jest racjonalny, zwłaszcza w przypadku nakładania się obszarów działania obu tych grup.

Kolejnym elementem podejścia LEADER jest tworzenie sieci partnerstw lokalnych. Przeprowadzone badania pokazały, iż w ponad 80% przypadków zmienił się skład partnerstwa w LGD i LGR, licząc od momentu ich założenia. W przeważającej większości dotyczył on sektora społecznego i związany był ze zwiększeniem liczby partnerów. Zjawisko to należy oceniać pozytywnie, choć duża liczba partnerów z sektora społecznego nie oznaczała jego dominującej roli w zarządzaniu stowarzyszeniem. Jak już wspomniano wyżej, w zdecydowanej większości przypadków mamy do czynienia z dominującą rolą sektora publicznego w zarządzaniu zarówno wśród LGD, jak i LGR. Uzyskane rezultaty badań pozwoliły również na wskazanie najistotniejszych barier we współpracy pomiędzy partnerami z trzech tworzących LGD i LGR sektorów. Według pracowników obu typów biur największym problemem we współpracy jest niska motywacja do dalszej działalności i brak zaangażowania. Sytuacja ta dotyczy zwłaszcza sektora gospodarczego, który w niewielkim stopniu angażuje się we wdrażanie lokalnych strategii. Ponadto badane osoby wskazywały na trudności ze znalezieniem przez partnerów czasu na spotkania oraz na konflikty pomiędzy przedstawicielami różnych sektorów.

Tworzenie powiązań i współpraca jako następna cecha podejścia LEADER obejmuje wymianę osiągnięć, doświadczeń i technologii między działającymi w ramach programu grupami, obszarami wiejskimi, administracją i organizacjami zaangażowanymi w rozwój wsi w UE, bez względu na to, czy są bezpośrednimi beneficjentami programu, czy nie. Tworzenie powiązań jest sposobem na przekazywanie dobrej praktyki, rozpowszechnianie innowacji i wyciąganie wniosków z doświadczeń w lokalnym rozwoju wsi. Na podstawie uzyskanych rezultatów badań należy

stwierdzić, że ten element podejścia napotyka liczne trudności we wdrażaniu. Po pierwsze, działające w regionie LGD bardzo rzadko podejmowały współpracę z innymi partnerami (np. z LGD z innych obszarów). Ponadto w zasadzie nie występuje współpraca międzynarodowa. Barięą jest przede wszystkim biurokracja, która oznacza konieczność rozliczenia się z projektu wszystkich partnerów, co wymusza absolutne zaufanie do partnera projektowego.

Z tworzeniem sieci partnerstw lokalnych związany jest kolejny element w realizacji programu LEADER, tj. zintegrowane podejście. Integracja dotyczy przede wszystkim związków między różnymi partnerami gospodarczymi, społecznymi, kulturowymi, środowiskowymi oraz zaangażowanymi sektorami. Uzyskane rezultaty badań uwypukliły dość wyraźną przewagę sektora publicznego we wdrażaniu LSR i LSROR. Związane jest to przede wszystkim z faktem, iż sektor ten ma wyraźną przewagę w przygotowaniu merytorycznym kadry do aplikowania o środki z programu LEADER, który niestety cechuje się wysokim poziomem biurokratyzowania. Barięą ta w istotny sposób hamuje wdrażanie podejścia LEADER zarówno w kwestii integracji poszczególnych partnerów, jak i w oddolności podejścia. Ponadto mechanizm finansowania obu grup w ramach programu LEADER w dużej mierze przyczynia się do ich uzależnienia od lokalnego sektora publicznego. W opinii autorów taką sytuację należy oceniać negatywnie i konieczne są zmiany w następnym okresie programowania, zwłaszcza w sferze zmniejszenia nadmiernego poziomu biurokracji przy aplikowaniu o środki finansowe.

Najtrudniejszym elementem do oceny we wdrażaniu podejścia LEADER w LGD i LGR działających na terenie województwa warmińsko-mazurskiego jest innowacyjność. Nie została ona jednoznacznie zdefiniowana, co oznacza, że jest różnie rozumiana przez poszczególne LGD i LGR, a zwłaszcza przez urząd marszałkowski. Można więc przyjąć, że innowacyjne jest każde działanie nieistniejące do tej pory na terenie funkcjonowania LGD i LGR. Innowacyjne może być zatem wybudowanie ścieżki rowerowej, jeśli do tej pory nie było żadnej. Nieostre przyjęcie definicji innowacyjności oznacza, że badane organizacje bardzo rzadko stosowały to kryterium przy ocenie wniosków i nie przywiązywano do niej większej wagi. Jest to zjawisko negatywne, choć w opinii autorów badań za innowacyjne można uznać już samo podejście LEADER, stanowiące nowy model rozwoju obszarów wiejskich i zależnych od rybactwa.

3. Zakończenie

Podsumowując wyniki badań dotyczące funkcjonowania LGD oraz LGR w obecnym okresie programowania na Warmii i Mazurach, należy podkreślić, że ich wkład w rozwój obszaru, na którym funkcjonują, jest istotny, zwłaszcza w obszarze budowy kapitału społecznego. Zmiany w nowym okresie programowania nie powinny dotyczyć ważnych zmian systemowych, ale głównie tych o charakterze porządkowym. Cechy podejścia LEADER wydają się bowiem słuszne, a główny problem

stanowi ich prawidłowe wdrożenie. Konieczne są zmiany w zakresie zwłaszcza odbiurokratyzowania procedur oceny wniosków, szczególnie w przypadku małych projektów, zwiększenia kompetencji LGD i LGR w procesie naboru, oceny wniosków i obsługi projektów, zmiany sposobu finansowania LGR, zwłaszcza na obszarach, które pokrywają się z obszarem funkcjonowania LGD. Należy wyraźnie zwrócić uwagę na to, aby proces realizacji LSR i LSROR angażował wszystkie trzy sektory na równych prawach (zwłaszcza większa rola powinna przypadać sektorowi gospodarczemu). Obecnie w LGD oraz w LGR na Warmii i Mazurach dominującą rolę odgrywa sektor publiczny reprezentowany przez samorząd gminny. Należy również dodać, że mnogość, wieloaspektowość celów oraz niewielkie środki finansowe, jakimi dysponują zwłaszcza LGD, mogą spowodować, że realizacja podstawowych założeń Lokalnej Strategii Rozwoju będzie bardzo trudna.

Literatura

- Dmitruk A., 2007, *Inicjatywa Leader 1991-2006 a oś Leader 2007-2013*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa.
- Fukuyama F., 1997, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, tłum. A. Śliwa, L. Śliwa, PWN, Warszawa/Wrocław.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2008a, Program Operacyjny „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”, Warszawa.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2008b, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, Warszawa.
- Putnam D.R., 2008, *Samotna gra w kręgle*, tłum. P. Sadura, S. Szymański, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Stackelberg K., Hahne U., 1998, *Teorie rozwoju regionalnego*, [w:] Golinowska S. (red.), *Rozwój ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne*, Raport Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, z. 16, Warszawa.

THE PRACTICAL ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE LEADER APPROACH ON THE EXAMPLE OF THE LAGS AND FISHERIES LOCAL ACTION GROUPS OPERATING IN THE WARMIA AND MAZURY VOIVODESHIP

Summary: This article discusses the role of Local Action Groups (LAGs) and Fisheries Local Action Groups (FLAGs) in implementing the Leader approach. The Leader approach is to entrust the bottom-created partnerships – local action groups, the development and direct implementation of local development strategies (LSR). The main features of Leader approach consists of: area-based local development strategies, local public-private partnerships, bottom-up elaboration and implementation of strategies, integrated and multisectoral actions, innovation, local networking and cooperation. This paper briefly overviews LAG and FLAG

projects completed in the current programming period and outlines the growth prospects for 2014-2020. Conclusions have been formulated based on the results of surveys involving LAGs and FLAGs in the Warmia and Mazury Voivodeship. A set of research methods used in the examination have a complementary character. For example, desk research studies were used, Internet surveys sent to each of the 4 Fisheries Local Action Groups (FLAGs), computer-assisted web interviewing (CAWI) with FLAGs, quantitative research CATI (questionnaire carried out by telephone) with the beneficiaries of Sustainable Development of the Fisheries Sector and Coastal Fishing Areas Operational Program for 2007-2013 (fourth axis), audit visits in region FLAGs, in-depth interviews with representatives of institutions involved in the management and implementation of Axis 4 program.

Keywords: Leader, Local Action Groups (LAGs), Fisheries Local Action Groups (FLAGs), Local Development Strategies (LDS), Local Development Strategies for Fisheries Areas (LDSFA), Leader.